

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Лазаренко Наталії Іванівни
на дисертацію Цуканової Наталії Миколаївни
«Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх
учителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності»,
подану на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Сучасні виклики, пов'язані з глобалізаційними процесами, соціальними трансформаціями підсилюють потребу у гнучких, мобільних та інноваційно мислячих педагогах, здатних швидко адаптуватися до нових умов. Це актуалізує значущість проблеми підготовки висококваліфікованих і конкурентноздатних вчителів початкової школи та зумовлює потребу в комплексному оновленні змісту їхньої професійної підготовки відповідно до викликів інноваційного розвитку освіти, суспільного запиту на педагога-новатора й вимог Нової української школи.

Викладені аргументи засвідчують актуальність і суспільну затребуваність дисертаційного дослідження Н. М. Цуканової, предметом якого обрано теоретико-методичні та організаційно-практичні засади професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності.

Дослідження виконувалось відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний № 0116U003481).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 2 від 09 жовтня 2023 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертантом:

– здійснено проблемний аналіз основних наукових ідей та підходів до вивчення проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності;

– на основі суттєвих положень науково-методологічних підходів, результатів педагогічної теорії й практики обґрунтовано концепцію підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності;

- визначено зміст та структуру поняття «готовність майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності»;
- з'ясовано стан підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності в існуючій системі їх професійної підготовки;
- розроблено модель системи професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності;
- теоретично обґрунтовано та запроваджено педагогічні умови формування готовності у майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності;
- експериментально перевірено ефективність системи професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності.

Нові факти, одержані здобувачем. У дослідженні вперше: на основі суттєвих положень методологічних підходів (системного, інтегративно-діяльнісного, культурологічного, середовищного та особистісно-орієнтованого), а також результатів педагогічної теорії й практики обґрунтовано концепцію підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності; спроектовано й експериментально перевірено ефективність системи професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності, що включає такі взаємопов'язані блоки (концептуально-цільовий, змістовно-структурний, організаційно-процесуальний, діагностично-результативний); розроблено й апробовано інтегральний показник (кумулятивний індекс) готовності майбутніх учителів початкових класів до інноваційної педагогічної діяльності, що дає змогу здійснювати кількісну оцінку рівня сформованості готовності та аналізувати її структуру й динаміку; визначено й експериментально підтверджено відсутність прямого кореляційного зв'язку між рівнем академічної успішності студентів і рівнем їх готовності до інноваційної педагогічної діяльності, що доводить автономність інноваційної готовності як професійно значущого утворення; уточнено сутність ключових понять дослідження «інновація», «нововведення», «педагогічна інноватика», «інноваційна діяльність», «інноваційна педагогічна діяльність», «готовність», «професійна готовність», «готовність майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності», «професійна підготовка майбутніх вчителів початкової школи»; удосконалено критерії та показники сформованості готовності майбутніх учителів до інноваційної педагогічної діяльності, які враховують мотиваційно-ціннісні орієнтації, рівень методологічної культури, інноваційний стиль мислення, творчий потенціал та здатність до проектування педагогічних новацій; науково-методичні підходи до діагностики готовності майбутніх педагогів до інноваційної діяльності шляхом поєднання діагностичних методик із кількісними методами статистичного аналізу; подальшого розвитку набули теоретичні положення педагогічної інноватики щодо підготовки вчителя до інноваційної діяльності в контексті сучасних реформ початкової освіти; ідеї особистісно-

орієнтованого, діяльнісного та системного підходів до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів як суб'єктів інноваційної педагогічної діяльності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні наукові положення, концептуальні, методологічні підходи, висновки, презентовані у дисертації Н. М. Цуканової, достатньою мірою обґрунтовані, базуються на аналізі праць вітчизняних і зарубіжних учених. Автором логічно сформульовано структурні компоненти: мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, які відповідають темі дисертації.

Досягненню сформульованої в роботі мети сприяв ретельний аналіз теоретико-методологічних засад та джерельної бази дослідження.

Методологічний концепт ґрунтується на положеннях сучасної філософії освіти та постнекласичної наукової раціональності й відображає цілісну систему методологічних орієнтирів, які забезпечують наукову обґрунтованість, концептуальну цілісність і прогностичний характер дослідження професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності. Методологічний концепт визначає логіку дослідження, ієрархію методологічних підходів, принципи наукового пізнання та способи інтерпретації отриманих результатів у контексті інноваційного розвитку педагогічної освіти.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Аналіз тексту дисертації Н. М. Цуканової, реферату та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Н. М. Цуканової містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 57-н від 10 листопада 2025 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 2506 від 10 листопада 2025 р.), Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/275 від 17 листопада 2025 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка 42/25 від 28 листопада 2025 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/03/3743 від 01 грудня 2025 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Не викликає сумнівів і практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дослідження полягає в тому, полягає в можливості їх

використання в системі професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів, у науково-методичній діяльності закладів вищої освіти, а також у процесі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Розроблену систему професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності може бути впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти як науково-методичну основу для проєктування освітніх програм підготовки педагогічних кадрів у контексті вимог Нової української школи. Матеріали дослідження можуть бути використані для створення нових освітніх компонентів, навчально-методичного забезпечення професійної підготовки вчителя початкової школи; для розширення та оновлення змісту навчальних курсів «Інтерактивні технології в початковій школі», «Педагогічна інноватика», «Інноваційні технології початкової освіти», «Основи педагогічної майстерності та творчості вчителя», «Діяльнісний підхід у початковій школі». «Проблемно-пошукові методи навчання в сучасній початковій школі», «Педагогічні технології в початковій школі», «Технологія діяльнісного підходу в Новій українській школі», «Сучасні моделі початкової освіти» тощо.

Комплексний діагностичний інструментарій, зокрема розроблений кумулятивний індекс готовності до інноваційної педагогічної діяльності, може застосовуватися для моніторингу рівня професійної готовності студентів, оцінювання ефективності освітніх програм і проведення педагогічних досліджень.

Матеріали формувального експерименту та апробовані методики можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти для організації інноваційно орієнтованого навчання, розвитку інноваційного мислення, творчого потенціалу та рефлексивних умінь майбутніх вчителів початкової школи.

Результати дослідження доцільно використовувати в системі післядипломної педагогічної освіти під час розробки програм підвищення кваліфікації вчителів початкових класів із метою формування їхньої готовності до впровадження інноваційних педагогічних технологій.

Теоретичні узагальнення, експериментальні дані та статистичні результати дослідження можуть слугувати інформаційною та методологічною базою для подальших наукових розвідок із проблем педагогічної інноватики, професійної підготовки вчителя та розвитку інноваційної культури педагогів.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Структура представленої дисертації науково виважена й логічно вибудована. Аналіз дисертації та її завершеності свідчить про те, що зміст дисертаційного дослідження Н. М. Цуканової відповідає меті й поставленим завданням. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (всього 330 найменування, з них – 36 іноземними мовами) та додатків. Загальний обсяг роботи 410 сторінок, із них 325 сторінок основного тексту. Робота містить 10 таблиць та 19 рисунків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; обґрунтовано концептуальні, методологічні та теоретичні засади дослідження; сформульовано гіпотезу; окреслено методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та подано відомості про впровадження результатів наукового пошуку; схарактеризовано особистий внесок автора у роботах, опублікованих у співавторстві; подано відомості про апробацію результатів дослідження; наведено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «Науково-теоретичні основи дослідження інноваційної діяльності майбутнього педагога» – здійснено аналіз філософських, психологічних і педагогічних підходів до проблеми інноваційної діяльності в освіті, розкрито сутність поняття педагогічної інновації, а також визначено основні напрями інноваційних процесів у сучасній початковій освіті.

У розділі дисертантка переконливо доводить, що на сучасному етапі особливої важливості набули вимоги до рівня підготовки вчителів, здатних ініціювати пошук ефективних моделей організації та управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів у школі. Водночас у системі підготовки педагогічних кадрів ще недостатньо враховуються об'єктивні тенденції сучасної освіти. Причина такого становища – відсутність зв'язків між новими цілями підготовки вчителя, її новою структурою і старими формами та методами роботи зі студентами.

Таким чином, змістом підготовки майбутнього вчителя початкових класів є педагогічно усвідомлений професійний науково-методичний досвід, який у процесі здобуття вищої освіти дає змогу сформувати в майбутнього педагога високий рівень психологічної, теоретичної та практичної готовності до професійної діяльності.

У другому розділі – «Методологічні засади професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності» – обґрунтовано методологічні засади концепції підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності.

Заслуговує на увагу авторська концепція підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності, яку авторка розглядає як складну, цілеспрямовану, динамічну систему теоретико-методологічних і методико-технологічних знань про норми, цінності педагогічної культури, що базується на системному, культурологічному, інтегративно-діяльнісному, середовищному та особистісно-орієнтованому підходах, які забезпечують цілісне розуміння процесу професійної підготовки майбутнього вчителя та визначають логіку побудови педагогічної концепції.

Виваженням є підхід до виокремлення принципів (загальних і специфічних), які детермінують практичну педагогічну діяльність у закладі

вищої освіти та безпосередньо пов'язані із закономірностями формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності.

Варто акцентувати увагу на тому, що здобувачка виявляє чинники, що визначають межі застосовності концепції формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності в майбутніх вчителів початкової школи, що включають об'єкти, на які поширюється дія висунутих припущень, галузі педагогічної дійсності, специфіку суб'єктів освітнього процесу, умови ефективного функціонування та розвитку досліджуваного явища, що дало змогу визначити й охарактеризувати теоретико-методологічні засади системи професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності.

У третьому розділі – «Теоретичні підходи до формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності майбутніх учителів початкової школи» – визначено структуру готовності майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності, розроблено модель системи професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності та методика формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності майбутніх вчителів початкової школи, що дозволяє комплексно оцінити стан сформованості готовності майбутніх педагогів до інноваційної діяльності.

Сформульовано визначення поняття «готовність майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності» як інтегрального особистісно-професійного утворення, що поєднує мотиваційно-ціннісну спрямованість на інновації, здатність до проєктування та впровадження педагогічних новацій, а також рефлексивно-дослідницьку готовність до аналізу власної професійної діяльності.

Визначено структуру готовності майбутніх учителів до інноваційної педагогічної діяльності, що включає такі взаємопов'язані компоненти:

- мотиваційно-ціннісний, який відображає позитивну мотивацію до інновацій, професійні цінності, готовність до самореалізації та співпраці;
- змістовно-операційний, що передбачає систему знань з педагогічної інноватики та сформованість умінь реалізації інноваційних технологій в освітньому процесі;
- рефлексивно-дослідницький, який характеризується здатністю до педагогічної рефлексії, аналізу власної діяльності та проведення дослідницької роботи.

Схвалення заслуговує розроблена модель системи професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності, підсистемами (блоками) якої є: концептуально-цільовий (мета, завдання, підходи, принципи), змістовно-структурний (структурні компоненти та зміст підготовки), організаційно-процесуальний (педагогічні умови, методи, форми та технології навчання) та діагностично-результативний (критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-операційний, рефлексійно-діяльнісний), показники й рівні (високий, середній, низький) та діагностичний інструментарій), які забезпечують орієнтацію всіх складових

професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи на формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності.

У четвертому розділі – «Педагогічні умови формування готовності до інноваційної діяльності майбутніх учителів початкової школи» – обґрунтованою вбачається наукова позиція авторки щодо визначення педагогічних умов, які забезпечують результативність професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності: розвиток у майбутніх вчителів початкової школи мотивації до інноваційної педагогічної діяльності; формування у майбутніх вчителів початкової школи здатності до рефлексивного аналізу власної інноваційної діяльності; розвиток дослідницьких умінь у майбутніх вчителів початкової школи; формування у майбутніх вчителів початкової школи готовності до інноваційної діяльності шляхом підготовки до проєктування освітнього контенту, які забезпечили ефективність та комплексність професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності.

У п'ятому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності» – визначено та впроваджено методику і зміст дослідно-експериментальної роботи, проведено якісний і кількісний аналіз проведено якісний і кількісний аналіз результатів дослідження.

Порівняльний аналіз результатів показав позитивну динаміку змін у показниках експериментальної групи: збільшення кількості студентів із високим і середнім рівнями готовності та істотне зменшення частки студентів із низьким рівнем. У контрольній групі зміни мали незначний характер і не були статистично значущими. Статистична перевірка результатів за допомогою непараметричного критерію Манна-Уїтні підтвердила достовірність виявлених відмінностей між групами.

Слід підкреслити, що отримані результати засвідчили ефективність запропонованої системи професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності та педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до інноваційної педагогічної діяльності. Реалізація авторської системи сприяла підвищенню рівня сформованості мотиваційно-ціннісної, змістовно-операційної та рефлексійно-дослідницької складових готовності, що підтверджує доцільність її використання в системі професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи.

Узагальнення отриманих результатів підтвердило досягнення мети та успішне виконання завдань дисертаційного дослідження, що має новизну і практичне значення.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У роботі представлено значну кількість дефініцій поняття «інновація», однак бракує їх системного порівняння та узагальнення, що могло б підсилити концептуальну чіткість дослідження.

2. Опис перебігу констатувального експерименту подано дещо узагальнено. Авторці варто було б конкретизувати методики, за якими здійснювалося визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до інноваційної діяльності, а також окреслити зміст опитувань, що застосовувалися під час дослідження.

3. Бажано було б у дисертації, присвяченій авторській методиці професійної підготовки майбутніх вчителів до інноваційної педагогічної діяльності, що завершують і підтверджують авторські теоретичні і суто прикладні напрацювання, більш детально, поряд з кількісними показниками, схарактеризувати провідні тенденції і закономірності формування досліджуваного феномена у межах його компонентів. Це б було логічним підтвердженням теоретичної і методичної складової дослідження і підвищило цілісність роботи.

4. Разом із позитивною оцінкою визначених авторкою теоретичних положень і висновків, на нашу думку, дисертаційна робота набула б більшої досконалості й практичної цінності, якби дисертантка окреслила у висновках прогностичні можливості використання позитивного досвіду застосування авторської системи та означених у тексті роботи педагогічних умов.

5. Дисертаційна робота широко ілюстрована таблицями, рисунками, аналізом обробки статистичних даних, водночас вважаємо, що деякі з них можна було б перенести в додатки, надавши в самій роботі більше уваги характеристиці виявлених чинників, закономірностей та напрямів реалізації системи підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності.

Проте висловлені зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому та не знижують її цінність.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Результати дисертаційної роботи висвітлено в 26 наукових працях, які відображають основні результати дослідження (7 – одноосібних): з них 21 стаття у наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 3 статті в наукових виданнях, що входять до бази Web of Science Core Collection або Scopus, 2 розділи колективних монографіях. У 24 праці, додатково відображено наукові результати докторської дисертації: з них 9 тез у матеріалах науково-практичних конференцій та 15 праць в інших виданнях.

На основі аналізу змісту публікацій Н. М. Цуканової можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Ідентичність змісту реферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в рефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають чинним вимогам. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній галузі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук».

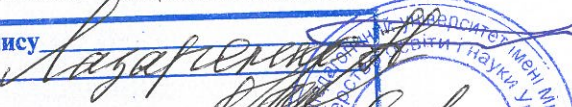
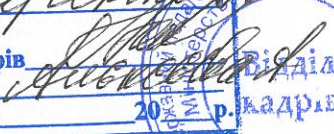
Аналіз дисертації, реферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів»), а її авторка, Цуканова Наталія Миколаївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Наталія ЛАЗАРЕНКО

Зразок підпису	
Засвідчую	
Начальник відділу кадрів	Відділ кадрів
" "	20 жовтня 2023 р.

